

УДК 336.201.2:631.11
ББК 65. 321

Гудзь О.Є.

ДЕКОМПОЗИЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЮ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

ПВНЗ “Київський гуманітарний інститут”,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра економіки, фінансів та маркетингу,
03164, м. Київ, вул. Козацька, 120/4,
тел.: 0442571106, факс: 0442587154,
e-mail: gudzee@ukr.net

Анотація. Розглянуто теоретико-методологічні та практичні аспекти управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах, здійснено моніторинг існуючих проблем, а також окреслено напрями декомпозиції управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах у контурі реалій викликів і запитів сьогодення та існуючих дисбалансів економічного простору.

Ключові слова: платоспроможність, ліквідність, баланс, активи, сільськогосподарські підприємства.

Annotation. It is considered teoretiko-methodological and practical aspects of management solvency in agricultural enterprises, monitoring of existent problems, and also outlined directions of decoupling of management solvency, is carried out in agricultural enterprises in the contour of realities today's calls and queries and existent disbalances of economic space.

Key words: solvency, liquidity, balance, assets, agricultural enterprises.

Вступ. Виробничо-фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств вимагає постійного надходження та ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової, касової і договірної дисциплін, досягнення гармонійного співвідношення між власними й залученими фінансовими ресурсами, забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності. В умовах розвитку ринкових відносин значно зростає роль управління платоспроможністю сільськогосподарських підприємств. Адже успішність і прибутковість їх діяльності, передусім, зумовлюються своєчасністю розрахунків із постачальниками, працівниками, кредиторами та державою. Щоб не стати неплатоспроможним, сільськогосподарське підприємство мусить постійно стежити за ситуацією на ринку, забезпечувати високу ефективність свого виробництва й управляти своєю платоспроможністю, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового становища на ринку товарів і послуг. Тому розгляд проблеми декомпозиції управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах у контурі реалій викликів і запитів сьогодення та існуючих дисбалансів економічного простору нині на часі.

Теоретичні основи управління платоспроможністю закладені в працях А.Маршала, А.Монкретьєна, У.Петі, А.Сміта, У.Стефорда та інших. Істотний внесок у розвиток цієї проблеми зробили Дж.Кейнс і К.Маркс, С.Брю, С.Майєрс, К.Макконел, І.Фішер, М.Фрідман, Дж.Хікс.

Широке коло питань, пов'язаних з дослідженням платоспроможності економічних суб'єктів, висвітлено в роботах зарубіжних і вітчизняних учених-економістів: М.Абрютіна, І.Балабанова, І.Бланка, О.Єфімова, А.Ізмалкова, О.Кислиці, В.Ковальова, Л.Лактіонова, М.Маліка, О.Непочатенко, Е.Нікбахт й А.Гропеллі, А.Поддєрьогіна, П.Саблука, Г.Савицької, П.Стецюка, Є.Стоянова, Л.Черненко, А.Чупіса, А.Шеремет. Однак вивчення й критичний аналіз опублікованих із цієї проблеми методологічних концепцій, методичних підходів і практичних розробок переконують, що багато завдань

стосовно управління платоспроможністю залишаються недостатньо розробленими як у науковому, так і в управлінсько-практичному аспектах, особливо в умовах транзитивної економіки. Це й зумовлює об'єктивну необхідність подальших поглиблених теоретичних і методичних досліджень, спрямованих на декомпозицію управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах.

Постановка завдання. Метою нашої розробки є теоретичне обґрунтування адекватної пошукової платформи й опрацювання підходів і практичних рекомендацій, спрямованих на декомпозицію управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах відповідно до вимог економічного простору.

Результати. Останні роки стали періодом глибоких змін у функціонуванні сільськогосподарських підприємств, численних нововведень в організації, методах їх управління та формах співпраці з діловими партнерами, інвесторами та працівниками. Структура сучасних сільськогосподарських підприємств в Україні свідчить, що більшість з них мають невелику площу землекористування. У 2010 р. налічувалося 28 454 підприємства з площею сільськогосподарських угідь до 50 га, що становить 50,3% від загальної їх кількості. Утім, незважаючи на те, що за період ринкової трансформації в економіці України накопичено певний позитивний досвід роботи в сільськогосподарських підприємствах, продовжують залишатися невирішеними багато питань їх функціонування. Загалом за період 1990–2010 рр. виробництво валової продукції сільського господарства знизилося на 31,1%, у тому числі: рослинництва – на 11,8%, тваринництва – на 47,2%. Проте слід відмітити, що з 2000 р. відбувалося поступове зростання виробництва валової продукції галузі, приріст якої у 2010 р. становив 41,6% у порівнянні з 1999 р., у т. ч. рослинництва – 65,8%, тваринництва – 17,7%. Період відновлення позитивної тенденції виробництва супроводжувався збільшенням ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах. При загальній збитковості галузі протягом 1996–2000 рр., починаючи з 2001 р., сільськогосподарські підприємства починають одержувати прибутки, передусім, за рахунок рослинництва. З 2008 р. прибутковим стає і тваринництво.

За період 1990–2010 рр. в Україні відбулося зменшення посівних площ сільгоспкультур на 16,8%; у 4,6 раза знизилися посівні площі кормових культур, що негативно вплинуло на розвиток кормової бази тваринницької галузі. За цей період значно знизилася поголів'я худоби: великої рогатої худоби – у 5,1 раза, корів – у 3,2 раза, свиней – у 2,4 раза, овець – у 4,9 раза.

Окреслене зумовлено тим, що прийоми та методи діяльності сільськогосподарських підприємств ускладнюються й набувають нових рис. Одночасно виникають нові види фінансових операцій і послуг, які не мали аналогів у світовій практиці й стали можливими завдяки складному поєднанню різних технологій у царині попиту та пропозиції фінансових ресурсів, а також завдяки стрімкому розвитку сучасних інформаційних інновацій. Наявні наукові принципи й підходи поки що істотно відстають від сформованої фінансової практики ринкової економіки в Україні. Особливо потребують модернізації існуючі моделі управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах, без яких важко уявити сучасну практику формування фінансових ресурсів та ефективного їх використання.

Усупереч описаному зростанню дослідницького зацікавлення, нині вчені не мають єдиної думки щодо визначення поняття “платоспроможність підприємства” [1–8], що в остаточному підсумку ускладнює розв'язання як наукових, так і практичних завдань. Цікаво, що західні дослідники притримуються думки, що платоспроможність визначається здатністю покривати збитки наявними обіговими засобами. Наприклад, Й.Ворст, П.Ревентлоу стверджують, що визначальною ознакою платоспроможності підприємства є “здатність витримувати збитки” [3, с.47]. Важливою відмінністю цього

визначення від інших є те, що платоспроможність відповідає не лише за погашення зобов'язань підприємства, а й за наявність певного фінансового потенціалу щодо покриття збитків. Але ми не можемо підтримати таку позицію, оскільки платоспроможність підприємства – це не лише покриття збитків, а й здатність погашати короткострокові зобов'язання та забезпечувати процес виробництва. Одночасно Дж.Депалленс та Дж.Джоборд стверджують, що платоспроможне те підприємство, у якому є позитивні оборотні фонди (тобто наявні власні джерела обігових коштів) [8, с.85]. Тобто платоспроможність підприємства характеризується складом його власних оборотних активів. Існує ще один підхід, за якого платоспроможність прив'язується до фінансового стану й розглядається як його показник. “...Платоспроможність підприємства – найважливіший показник, який характеризує фінансовий стан підприємства” [4, с.136].

Окремі автори домінантою цього поняття вважають його практичний аспект: “Платоспроможність ... означає достатність ліквідних активів для погашення в будь-який момент усіх своїх короткострокових зобов'язань перед кредиторами” [1, с.20]. Тобто акцентується увага на важливості рівня ліквідності активів для погашення короткострокових зобов'язань. Водночас, з одного боку, під ліквідністю розуміється здатність підприємства виконувати своєчасно свої фінансові зобов'язання. З іншого боку, під ліквідністю мається на увазі співвідношення сум активів і пасивів з однаковими термінами. Поряд із цим під поняттям “платоспроможність підприємства” розуміють фактичну його здатність виконати всі свої фінансові зобов'язання в чіткій відповідності з договірними зобов'язаннями перед своїми клієнтами й контрагентами в установлений термін.

Важливим є те, що ліквідність сільськогосподарського підприємства базується на постійній підтримці об'єктивно необхідного співвідношення між трьома її складовими – власними фінансовими ресурсами підприємства, залученими та розміщеними – шляхом оперативного управління їхніми структурними елементами. Утім, розглядаючи підходи теорії фінансового менеджменту до характеристики ліквідності підприємств, виявлено спрощене ставлення до цього поняття як до запасу ліквідності або як до потоку ліквідності. Тому більшість робіт із зазначеного питання зводиться до обґрунтування застосування або першого, або другого підходу.

Проте проведені дослідження переконують, що ліквідність сільськогосподарського підприємства як “запас” визначає статичний рівень оцінки ліквідності підприємства, який може бути використаний для розробки основних напрямів діяльності підприємства з метою досягнення заданого рівня ліквідності. Одночасно аналіз ліквідності як “поток” дозволяє оцінити ефективність обраних напрямів у діяльності підприємства, тому що він припускає використання більшої інформаційної сукупності, зокрема, даних щодо динаміки та ритмічності доходів підприємства за минулий період, своєчасності розрахунків, стану ринку тощо. Таким чином, сутність управління ліквідності сільськогосподарського підприємства може бути зведена до взаємозв'язку запасу та потоку ліквідності, які, водночас, являють собою статичний і динамічний рівень абстрагування поняття “ліквідність підприємства”.

Виходячи з означеного, варто звернути увагу, що ліквідність сільськогосподарського підприємства відбиває його потенційні можливості щодо виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, ступінь досяжності яких (тобто можливостей) визначається відповідно до статичної та динамічної оцінки ефективності використання фінансових ресурсів і їхнього використання.

У цьому ствердженні акцентується, що досяжність потенційних можливостей відносно підтримки деякого рівня ліквідності сільськогосподарського підприємства, які полягають в ефективному використанні фінансових ресурсів, виборі напрямів їхнього розміщення, що найбільш істотно. Передусім, у сучасних умовах різких і неперед-

бачуваних деформацій економічного простору в Україні, для якого характерна часта зміна нормативно-правової бази, нестабільність ринків, головним є те, наскільки швидко сільськогосподарське підприємство здатне забезпечити і як довго підтримувати визначений рівень ліквідності.

На основі узагальненого аналізу методичних основ управління платоспроможністю сільськогосподарських підприємств, вважаємо, що одним із напрямів декомпозиції управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах повинне бути вдосконалення відповідної системи фінансового планування. Водночас здійснений розгляд засвідчив, що, незважаючи на великий інструментарій, який дозволяє забезпечити відповідний рівень платоспроможності сільськогосподарських підприємств, використання конкретних методів, багато в чому визначається як специфікою роботи певного підприємства, його галузевою спеціалізацією, так і загальноекономічною ситуацією.

Серед особливостей забезпечення ліквідності сільськогосподарських підприємств є відсутність добре налагоджених організаційних форм у структурі підприємства. Іншою характерною рисою, з якою доводиться зіштовхуватися у своїй роботі сільськогосподарським підприємствам при управлінні платоспроможністю, є наявність різних видів ризику. Акцентуємо увагу на важливому моменті, що платоспроможність характеризується не просто здатністю погашати короткострокові зобов'язання, а трансформувати активи в платіжні інструменти для певних розрахунків.

Тобто платоспроможність сільськогосподарського підприємства забезпечується ліквідністю його наявних активів і залежить від неї. Характеристикою ліквідності виступає ліквідність балансу підприємства, яка розраховується “шляхом зіставлення засобів за активом балансу, у якому відображено розміщення засобів підприємства в елементи обігових коштів, згрупованих за термінами можливого швидкого їх перетворення в гроші, із зобов'язаннями за пасивами балансу, згрупованими за ступенем терміновості їх оплати” [6, с.261].

Найбільший рівень платоспроможності підприємства здатні забезпечити грошові засоби, які є абсолютно ліквідними. Слід зазначити, що в цьому контексті характеристика “абсолютно ліквідні” застосовується теоретично, на практиці вона має певні обмеження. Наприклад, у кінці минулого століття “час проходження платежів обраховувався тижнями, а подекуди місяцями, через уповільнення міжбанківських розрахунків” [2, с.23].

Грошовим засобам притаманна абсолютна оберненість в інші активи, тобто вони можуть у будь-який проміжок часу трансформуватися в споживчу форму. Крім того, вони характеризуються мобільністю, абсолютною стійкістю, відсутністю витрат при перетворенні, подільністю. Але погашення короткострокових зобов'язань підприємство може проводити й не в грошовій формі. Тому й платоспроможність визначатиметься здатністю підприємства розраховуватися за зобов'язаннями не лише грошовими засобами, а й іншими високоліквідними активами. Зазначене є підставою для ствердження, що фінансові ресурси в сучасних умовах – саме та частина оборотних активів, які найбільше впливають на платоспроможність сільськогосподарських підприємств і рівень забезпеченості якими визначається саме показниками платоспроможності.

Для ефективного управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах, залучення й використання фінансових ресурсів з метою забезпечення належного рівня ліквідності та платоспроможності підприємства доцільно застосовувати відповідну матрицю прийняття рішень, основу якої складають різні напрями адаптивного регулювання, основними серед яких є:

- оцінка ризиковості окремих активів підприємства, їхньої прибутковості та можливості перетворення в засоби платежу;

- аналіз впливу на стан ліквідності окремих фінансових операцій, здійснення яких супроводжується зміною структури активів і пасивів підприємства;
- прогнозування змін співвідношення обсягу залучених і використаних фінансових ресурсів з урахуванням макро- і мікроекономічних чинників;
- оцінка можливостей використання зовнішніх джерел поповнення ліквідних ресурсів;
- збереження та розширення збуту продукції підприємства;
- проведення повномасштабних маркетингових досліджень.

Важливість зворотного адаптивного зв'язку як регуляторного фактора при декомпозиції управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах пов'язана з тим, що підприємство повинно мати можливість не просто оперативно розв'язувати питання, які виникають у ході аналізу показників ліквідності, залучаючи фінансові ресурси, а й здійснювати стратегічне планування й управління платоспроможністю на основі поглибленого аналізу всіх чинників, які тією чи іншою мірою впливають на дієздатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання.

Доцільно доповнити процес розрахунку основних нормативних коефіцієнтів ліквідності оцінкою співвідношення безпосередньо як щодо кожної групи активів і пасивів окремо, так і стосовно підприємства загалом.

Управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах неможливе без належного планування та прогнозування різних напрямів його виробничої й фінансової діяльності. Проте планування діяльності підприємства – процес досить складний, зумовлений різними критеріями та механізмами їхнього досягнення, який повинен здійснюватися пошуком компромісних рішень при гнучкому сполученні протилежних вимог прибутковості, ризиковості та ліквідності. Утім планування є також невід'ємною складовою частиною процесу управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах.

Економічна ефективність планування та прогнозування діяльності сільськогосподарських підприємств є багатокритеріальною функцією. Тобто при плануванні їх діяльності необхідне узгодження показників, які відбивають ліквідність і прибутковість проведення окремих видів (груп) фінансових операцій. Тобто процедура такого планування повинна включати: інтегральну оцінку економічної ефективності планування діяльності підприємства; взаємозв'язок критеріїв економічної ефективності; оцінку відношення ліквідних активів до поточних розрахунків; оцінку співвідношення ліквідності та дохідності окремих фінансових операцій.

Водночас варто виділити: первинні критерії економічної ефективності планування діяльності підприємства, до яких належать платоспроможність і ліквідність підприємства; вторинні – наприклад, прибутковість проведення окремих фінансових операцій, прибутковість підприємства.

Здійснення багатьох активних операцій сільськогосподарських підприємств України відбувається через формування відповідної структури портфелів їх фінансових вкладень і розміщень. Але підвищена частка дебіторської чи кредиторської заборгованості в активах підприємства призводить до погіршення його ліквідності.

Тому з метою зниження ризику втрат необхідний поглиблений аналіз щодо формування портфеля вкладень і залучень фінансових ресурсів підприємства з погляду ліквідності, прибутковості операцій та їх диверсифікованості. При цьому доцільно дотримуватися таких рекомендацій:

- при розгляді питань щодо формування портфеля фінансових вкладень і залучень підприємства необхідно розглядати їх у взаємозв'язку із завданнями й цілями менеджменту підприємства в цілому й завданнями забезпечення і підтримки визначеної ліквідності, платоспроможності й прибутковості окремих фінансових опе-

рацій;

- виходячи з того, що для багатьох сільськогосподарських підприємств переважною в їхній структурі портфеля фінансових вкладень є кредитна складова, належну увагу необхідно приділяти залученим кредитам;
- як узагальнений показник при визначенні напрямів фінансових вкладень з метою формування ліквідного портфеля підприємства доцільно використовувати відношення ліквідності та ризиковості проведення конкретної операції.

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що для здійснення декомпозиції управління платоспроможністю в сільськогосподарських підприємствах доцільно дотримуватися таких пропозицій:

- платоспроможність підприємства може бути визначена у вигляді функціональної залежності різниці між обсягами фінансових ресурсів за відповідними групами активів, класифікованих за ступенем ліквідності, і пасивів підприємства, згрупованих за термінами їхнього використання та залучення;
- підприємству з нестійкою платоспроможністю, передусім, варто поліпшити організаційну структуру, тобто приділити увагу розвитку менеджменту і, зокрема, створити службу внутрішнього аудита, яка дозволила б знизити зловживання всередині підприємства;
- підприємство має постійно визначати потребу в ліквідних фінансових ресурсах на короткострокову та довгострокову перспективу.

У вирішенні цих завдань має допомогти попереднє вивчення господарських і фінансових умов на місцевому ринку, специфіки контрагентів, можливостей виходу на нові ринки, а також перспективи розвитку виробництва. Тобто підтримка ліквідності на необхідному рівні повинна здійснюватися за допомогою проведення визначеної фінансової політики підприємства у сфері пасивних та активних його операцій, які реалізуються з урахуванням конкретних умов ринку й особливостей виконуваних операцій.

1. Абрютіна М. С. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия : учебно-практическое пособие / М. С. Абрютіна, А. В. Грачев. – 3-е изд., перераб. и дополн. – М. : Изд-во “Дело и Сервис”, 2001.
2. Березина М. П. О взаимосвязи платежной системы и инфляции в России / М. П. Березина // Финансы. – 1999. – № 6. – С. 23.
3. Ворст Й. Экономика фирмы / Й. Ворст, П. Ревентлоу ; пер. с дат. А. Н. Чеканского, О. В. Рождественского. – М. : Высш. шк., 1994. – С. 47.
4. Іващенко В. І. Економічний аналіз господарської діяльності / В. І. Іващенко, М. А. Болюх. – К. : ЗАТ НІЧ ЛАВА, 2001. – С. 136.
5. Журавльова Ю. Ю. Сутність платоспроможності підприємства / Ю. Ю. Журавльова // Финанси України. – 2006. – № 1. – С. 116–120.
6. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. С. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 3-тє вид., доопр. та доповн. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – С. 261.
7. Макарчук І. М. Основні показники оцінки платоспроможності та ліквідності підприємств і методика їх визначення / І. М. Макарчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 7 (86). – С. 36–41.
8. Depallens G. Jobord Jp. Gestion financiere de l'enterprise. – P. : Sirey 9 edition, 1986. – P. 85.